

РЕЧНИК НА КЛЮЧОВИТЕ ПОНЯТИЯ И ТЕРМИНИ

Абсолютна техническа ефективност - Състояние на икономиката при пълна заетост на трудовите ресурси и пълно натоварване на капиталовото оборудване. Следователно в краткосрочен период производството на което и да е благо може да се увеличи само ако съответно се намали производството на друго. Не може да се увеличава производството на двете блага или само на едното, без да се променя другото, защото няма излишни производствени фактори. Абсолютна техническа ефективност се постига само в точките от границата на производствените възможности.

Абсолютно предимство - Когато даден производител произвежда дадено благо с по-ниски производствени разходи (по-малък разход на ресурси), отколкото друг, той има абсолютно предимство при производството на благо.

Акселератор на инвестициите (accelerator - $A = dl / dY$) - Число, равно на частното между процентното нарастване на инвестициите и процентното нарастване на дохода (БВП - Y).

Алтернативни разходи - Стойността на благата за задоволяване на всяка от незадоволените алтернативни потребности, защото щом веднъж сме избрали да изразходваме благата за задоволяване на дадени потребности, всички други алтернативни потребности, които биха могли да се задоволят с тях, остават незадоволени.

Антиспестявания - Отрицателните спестявания на домакинството, когато то консумира повече от размера на личния си разполагаем доход, натрупани в предишни периоди фондове или тегли заеми.

Аритметично /разчетно/ бюджетно равновесие - Равновесие на бюджетните приходи и разходи, при което салдото на бюджетния баланс е равно на нула.

Банков баланс - Таблица за изравняване на активите (наличностите) и пасивите (задълженията) на банката, която се прави в края на финансовата година.

Банкови резерви - Част от депозитите, която банките задържат за посрещане исканията на вложителите. Има действителни резерви (реално наличните), желани (които банката се стреми да поддържа съобразно стратегията си), и задължителни (минимално необходимите резерви, определяни от централната банка и съхранявани в нея).

Бартер - Размяна на стоки без посредничеството на парите, за която е нужно взаимно съвпадане на желанията на купувача и продавача.

Безвъзвратни загуби - Това е съкращаването на общия излишък в резултат на въвеждането на данъка.

Безсрочен депозит - Всички форми на депозити, които може да се теглят в пълния им размер без предизвестие.

Блага - Всички средства, които се използват от човека за задоволяване на разнообразните му потребности. Те се подразделят най-общо на потребителски блага и ресурси.

Брутен вътрешен продукт (БВП - Y) - Обща пазарна стойност на произведените стоки и услуги за крайно потребление в икономиката през определен период от време (обикновено 1 г.). БВП измерва крайните макроикономически резултати в държавните граници на страната.

Брутен държавен дълг - Това е пълният размер на държавния дълг на дадена страна. Брутен национален доход - БВП, пресметнат по елементи на дохода, редуциран с нетните външни доходи от собственост (като разлика между доходите от собственост, получени от останалия свят и платени на останалия свят).

Брутен национален продукт (БНП) - Сума от БВП и нетния външен доход. БНП измерва произведените блага за крайно потребление от всички икономически агенти на дадената страна, независимо дали са произведени в границите на страната или извън нея.

Брутен национален разполагаем доход - Сума от БНД и нетните външни трансфери в пари и натура (като разлика между трансферите, получаеми от останалия свят и платени на останалия свят).

Брутен опериращ излишък - Величина, измерваща резултата от производствената дейност, преди да са направени каквито и да е плащания за финансови или материални активи. Той показва реализираната от фирмите печалба като разлика между приходите и разходите от тяхната дейност.

Брутен смесен доход - Брутен опериращ излишък при фирми с едностранни счетоводни записвания (например ЕТ). Затова той съдържа както възнаграждения за труд на собственика и членовете на семейството му, така също и неопределен обем печалба за осъществяваната от него дейност.

Брутна добавена стойност - Брутна добавена стойност (БДС) по базисни цени е разликата между брутната продукция и междинното потребление по икономически сектори. Ако към нея добавим нето данъци върху продуктите (данъци минус субсидии) се получава БДС по цени на производител. При последната стъпка, с помощта на един коректив (сумата от мита върху вноса и неприспадаем ДДС, минус косвено измерените услуги на финансовите посредници), се получава БДС по пазарни цени, която всъщност е БВП по производствения подход.

Брутна продукция - Общият краен резултат от дейността на производителите, измерен с общата стойност на произведените от тях стоки и услуги (сума на междинното и крайното потребление).

Брутни данъци - Всички постъпления на правителството под формата на данъци.

Брутни инвестиции (бруто капиталобразуване, бруто натрупване) - Разходите на фирмите за капиталово оборудване (нетни инвестиции) и изменение на стоково-материалните ценности и запаси, и разходите на домакинствата за закупени от фирмите новопроизведени къщи и апартаменти (I - investments).

Бюджет - Оценката на приходите и разходите за бъдещ период или, обратното, оценка на сметката, отчитаща финансовите транзакции след извършването им.

Бюджетен дефицит - Такова състояние на бюджета, при което разходите превишават приходите.

Бюджетен излишък - Състояние на бюджета, при което приходната част на бюджета превишава разходната.

Бюджетно неравновесие - Ситуация, когато съществува неравенство между приходната и разходната част на бюджета.

Бюджетно равновесие - Ситуация на изравнени приходно-разходни части на бюджета. Като синоним на балансирания бюджет в икономическата литература често се използва и терминът "неутрален бюджет".

Взаимнообратима функционална връзка - Връзка между зависими икономически променливи, когато между тях няма или не се търси причинно-следствена връзка. Например спиралата "работни заплати - потребителски цени": все едно е дали ще кажем, че от нарастването на заплатите следва покачване на потребителските цени или обратно, че от покачването на цените се е стигнало до увеличение на заплатите.

Взаимодопълващи се блага - Блага, чието потребление е взаимнообвързано: нарастването на търсенето на кое да е от тези блага води до нарастване на търсенето и на допълващите го блага.

Взаимозаменяеми блага - Блага, с които при определени условия може да се подмени даденото благо.

Външен държавен дълг - Задълженията на правителството /държавата/ към чуждестранни икономически агенти.

Вътрешен държавен дълг - Това са задълженията на правителството /държавата/ към икономическите агенти от собствената си страна.

Външни ефекти - При тях благосъстоянието на стопанските субекти зависи не само от ценноста на стоката за купувача и разходите на продавача, но и от други фактори, наречени външни.

Граница на производствени възможности - Крива на производствените възможности при абсолютна техническа ефективност. Тя показва състояние на икономиката, при което производството на което и да е благо не може да се увеличи, без да се намали производството на друго. Нарича се така, защото отделя възможните от невъзможните комбинации блага, които обществото може да произвежда с наличните ресурси.

Данъци - Фискални инструменти, които осигуряват приходите в държавния бюджет /респ. местните бюджети/ и се използват за осигуряване на въздействие върху съвкупното търсене и предлагане. Елементи на данъка са данъчната база, данъчните ставки и данъчното задължение.

Данъчен мултипликатор (tax multiplier - M_{tax}) - Число, което умножено по промените в данъците, дава необходимата промяна в съвкупните разходи за постигане на разходно равновесие. Тъй като социалните плащания са отрицателни

данъци, то данъчният мултипликатор е равен на мултипликатора на социалните плащания с обратен знак: $M_{tax} = -M_{gtp} = -MPC/(1-MPE) = -MPC/(MPS+MPT)$.

Данъчна база - Определен стопански факт или дейност, които се облагат с данък.

Данъчно задължение - Парична сума, която определеният от закона данъкоплатец е задължен да внесе в приход на бюджета за съответния отчетен /данъчен/ период.

Данъчна ставка /данъчна норма/ - Свързва данъчната база и данъчното задължение за определен период от време /отчетния период/. Данъчната ставка обикновено се задава като съотношение /в процент или промил/ на данъка към стойността на данъчната база.

Средната данъчна ставка /ATR/ представлява отношението между данъчното задължение и облагаемия доход /данъчната база/: $ATR = T/TB \times 100$, където TB - е данъчната база, а T - данъчното задължение.

Депозитен мултипликатор - Число, показващо нарастването на парите в банковата система в резултат на първоначален депозит, което е равно на реципрочната стойност на желаната или задължителната резервна норма.

Дефлатор на БВП - Отношението между номиналния и реалния БВП.

Добавена стойност - Разлика между брутната продукция и междинното потребление.

Добавки - Потоци, които вкарват допълнителни пари в икономиката: инвестиции, правителствени покупки и износ.

Докапиталистически икономически системи - Тези системи (първобитно-общинна, робовладелска и феодална) съществуват от възникването на човешката цивилизация до към XV - XVIII век, когато се консолидира капиталистическата икономическа система. Те са известни още като традиционни икономически системи, защото обичаите и традициите, политическите и социални отношения са определяли основно техния характер.

Доходен подход за измерване на БВП (факторно-доходен подход) - Представяне на стойността на БВП като сума от всички изплатени от фирмите доходи за фактори на производството. Понякога се нарича метод за измерване на БВП по елементи на дохода (или по елементи на добавената стойност).

Дългосрочно съвкупно предлагане - Количеството предлаган реален БВП при условие, че всяка фирма в икономиката използва пълно производствените си мощности и работи в режим на пълна заетост. Не зависи от равнището на цените.

Държавен /национален/ дълг - Натрупаният от предходните години бюджетен дефицит, т.е. от натрупването на бюджетния дефицит се формира и държавният дълг. Това е дълг на държавата предимно към нейните граждани и финансови институции.

Еластичност на S спрямо цената - Отношението между процентните изменения в предлаганото количество благо и цената, на която то се предлага на пазара.

Еластичност на D спрямо дохода - Измерител на силата на ефекта на дохода, който изразява степента на промяна на търсеното количество благо при дадена промяна на дохода, като съотношение между процентното изменение на търсеното количество благо към съответстващото му процентно изменение в дохода.

Еластичност на D спрямо цената - Съотношение между процентното изменение на търсеното количество блага към съответстващото му процентно изменение на цената. Поради обратната зависимост в закона на търсене тя е винаги отрицателно число.

Ефект на баланса между реални пари и търсен реален БВП - Увеличаване на търсеното количество стоки и услуги в резултат от нарастване на реалните пари.

Ефект на Веблен - Нарушение на закона на търсенето, когато по силата на рекламата или модата цената и търсеното количество се изменят в едно и също направление. Например, ако цените на мобилните телефони спаднат и те станат масово използвана вещь, част от новобогаташите ще си закупят сателитни телефони не защото имат нужда от тях, а за да се отличават от останалите - затова това потребление се нарича парвенюшко (снобско) потребление.

Ефект на взаимозаместване между текущо и бъдещо потребление - Покачването (спадането) на равнището на цените намалява (увеличава) реалните пари, спада (нараства) количеството на предлаганите кредити, увеличава се (намалява се) търсенето на кредити, покачва се (спада) лихвеният процент и в резултат се намалява (увеличава) търсеното количество реален БВП.

Ефект на взаимозаместване на националните блага с вносни - При спадане (покачване) на националното равнище на цените, както нашите, така и чуждите купувачи ще търсят повече (по-малко) стоки и услуги, произведени от националната икономика.

Ефект на дохода - Нарастване на D на дадено благо в резултат от нарастване на реалните доходи.

Ефект на заместването - Спадането на относителната цена на благото-заместител увеличава търсенето му за сметка на търсенето на даденото благо, и обратно.

Ефективност на паричната политика - Степен на въздействие на паричната политика върху едновременното равновесие на паричния и стоковия пазар, определяно от два основни фактора: степента на изменение на търсенето на реални пари в зависимост от промените в лихвения процент; степента на изменение на инвестиционното търсене в зависимост от динамиката на лихвения процент.

Ефективност на фискалната политика - Степен на въздействие на фискалната политика върху едновременното равновесие на паричния и стоковия пазар, определяно от силата на избутвация ефект.

Зависими променливи - Две или повече икономически величини, които са взаимнообвързани и си влияят взаимно: например работните заплати и цените на крайните потребителски блага.

Закон за намаляващата възвръщаемост (за намаляващия среден продукт) - Икономически закон, според който средното количество продукт на един зает първоначално се увеличава, но след това намалява с допълнителното наемане на работници.

Закон за намаляващата производителност - Икономически закон, показващ съвместното действие на законите за намаляващата възвръщаемост и за намаляващия пределен продукт. Тези закони са в сила в краткосрочен период и при допълнителни вложения в някои от производствените фактори, при неизменност на останалите.

Закон за намаляващия пределен продукт - Икономически закон, според който пределният продукт на един зает - равен на отношението между нарастването на продукцията и увеличението на работниците - първоначално нараства, а след това намалява, но и в двата случая по-стръмно, отколкото средният продукт на един зает.

Закон на Грешъм - от две монети с еднаква номинална стойност, по-скъпата се изтласква от обръщение - "Лошите пари прогонват добрите".

Закон на предлагането - Положителната връзка между количеството благо и цената, на която то се предлага: с нарастването (спадането) на цената се увеличава (намалява) предлаганото количество, при равни други условия.

Закон на търсенето - Обратната зависимост между търсено количество и цената: при спадане на цената на дадено благо търсените количества от него нарастват, при равни други условия, и обратно - при нарастване на цената на дадено благо търсените количества от него намаляват.

Закон на D и S (на пазара) - Колкото е по-голям пазарният излишък (пазарният дефицит), толкова е по-силна тенденцията към спадане (нарастване) на цената водеща към пазарно равновесие, и обратно.

Земя - Производствен фактор, обобщаващ всички използвани природни ресурси, които в дадения производствен процес не се подобряват под влияние на другите два фактора, например наетата плодородна земя за създаване на зеленчукови или овощни градини или взетото под аренда находище на полезни изкопаеми.

Избутвация ефект (на правителствените покупки) - Намаляване на равнището на планираните инвестиции в резултат на увеличаване на правителствените покупки на стоки и услуги или спадане на данъците.

Изземвания - Потоци, чрез които изтичат пари от макроикономическия кръгооборот: нетните данъци, спестяванията и износът.

Икономизиране на избора - Обективно необходим процес, при който се избира кои от неограничените потребности да бъдат задоволени с ограничените блага.

Икономикс (обща икономическа теория) - Наука за избора на икономически алтернативи на рационално и икономично използване на ресурсите и задоволяване на потребностите с ограничените блага, в условия на взаимодопълващи се и отричащи се конкуренция и кооперация. Икономическата теория може да е нормативна и позитивна. Позитивната изучава реалната икономика такава, каквато е, и как тя в действителност функционира. Нормативната изследва каква би трябвало да е икономиката не само от икономическа, но и от общосоциална гледна точка - политическа, правна, етична, морална и т.н.

Икономическа реалност (икономика) - Всички действия на хората, насочени към задоволяване на неограничените потребности с ограничените блага са икономически дейности или икономика - най-общо понятие за съвкупността от стопански дейности. В териториален разрез се обособяват: световна икономика, национална икономика и икономика на различни по обхват региони. Класификацията може и да е по времеви периоди - напр. икономиката на XX век или икономиката между двете световни войни. По отрасловата структура на стопанството се разделят икономики на отраслите и подотраслите (напр. икономика на транспорта, на строителството и т.н.). Според степента на стопанско развитие има силно развити, слабо развити и преходни икономики. Типът размяна определя бартерна икономика или пазарна икономика. Ако няма размяна, тогава е налице самозадоволяваща се или натурална икономика. Съобразно начина на организация на стопанството съществуват командна (централно планирана) и свободна пазарна икономика с редица междинни състояния на смесена икономика.

Икономическа политика - Предавателен механизъм между икономическата теория и практика, чрез който обществото решава трите основни икономически въпроса: за кого, какво и как да се произвежда. Икономическата политика е съвкупност от основаващи се на икономическа теория системни практически действия (или бездействия), предприемани обикновено от правителството или от други държавни и частни икономически агенти, насочени към промяна на икономическото развитие в желана посока за постигане на определени икономически цели.

Икономическа система - Взаимосвързана съвкупност от институции и механизми за вземане и прилагане на решения по използване на ограничените ресурси за задоволяване на конкуриращите се потребности (или по производството и потреблението на благата) в определени времеви и пространствени граници. Икономическата система има четири основни характеристики: право на собственост, информационен и координационен механизъм, организация на вземане на решения и стимули за труд.

Икономическа теория - Изградено на базата на икономически модели теоретично обяснение на икономическо поведение на хората. Това теоретично обяснение се сравнява с икономическата реалност, за която то се отнася. Ако то е достатъчно достоверно, т.е. описва задоволително точно реалността, теорията е научна (истинна) и икономистите продължават да я използват. Ако обаче получаваните теоретични обяснения са в разрез с икономическата реалност, има две възможности. Едната е теорията да се измени, като се изгради друга теория на основата на същите предположения и изводи на модела. Другата възможност е да се промени самият модел чрез промяна на предположенията и изводите, а оттам да се промени и теорията.

Икономически избор - Щом благата са ограничени, а потребностите - не, то е необходим избор кои потребности и по какъв начин да се задоволят. Тъй като недостатъчността на благата предполага избор, и обратно, то икономическата наука е наука за избора - наука, която обяснява как хората избират кои потребности да задоволят и как промяната в икономическите условия влияе на този избор.

Икономически модел - Логическа абстракция на реални икономически явления и процеси, която достатъчно точно отразява реалността и прави по-лесно нейното изучаване и управление. Икономическите модели по необходимост са абстракции: добрите модели, които отразяват и предвиждат вярно реалността, са изградени на верни предположения и хипотези, а лошите - на погрешни.

Икономически растеж - Тенденцията към непрекъснатото нарастване на производствените възможности на обществото. Икономическият растеж се измерва чрез темпа на нарастване на производството (например на БВП). Той може да е положителен, нулев или отрицателен.

Инвестиционно търсене - Взаимовръзка между равнището на инвестициите и реалния лихвен процент.

Индивидуално пазарно предлагане (предлагане на дадено благо) - Проста сума от предлаганите количества от всички производители-търговци при определена минимална цена. Понякога то се нарича предлагане на индивидуален пазар, с което се подчертава, че става въпрос за общото предлагане на един отделен продукт.

Индивидуално пазарно равновесие - Състояние на индивидуалния пазар, при което търсените и предлагани количества блага съвпадат и се наричат равновесно количество, а еднаквите цени на D и S задават равновесна цена.

Индивидуално пазарно търсене (търсене на дадено благо) - Проста сума от търсените количества от всички домакинства за определена цена. Понякога то се нарича търсене на индивидуален пазар, с което се подчертава, че става въпрос за общото търсене на един отделен продукт.

Индукция и дедукция - Взаимосвързана двойка изследователски методи. Индуктивен метод означава правенето на съждения от единичното към общото. В социалните науки и специално в икономическата наука е необходимо индуктивните съждения да се проверяват дедуктивно, и обратно. При метода на дедукцията се правят съждения в обратен ред: от общото към единичното.

Инструменти на фискалната политика - Това са измененията в правителствените разходи, респективно държавните поръчки, данъците и трансферните плащания.

Инфлация - Общо нарастване на цените на стоките и услугите, което намалява покупателната сила на парите. Инфлацията се измерва с различни ценови индекси. Индексът на потребителските цени измерва влиянието на инфлацията върху доходите на домакинствата, като ежесечно се следят промените в цените на неколкостотин стоки, формиращи т.нар. потребителска кошница. Най-високата месечна инфлация в България е била през м. февруари 1997 г. - 242,7%, а най-висока годишна - през същата 1997 г. - 578,6%. Индексът на цените на производител отразява измененията в цените на производствените фактори.

Капан на ликвидността - Състояние на икономиката, при което държаното от хората количество пари е независимо от лихвения процент.

Капитал - Производствен фактор, обхващащ всички налични за ползване от обществото съоръжения и сгради с производствено предназначение, машини и производствено оборудване и стоково-материални ценности и запаси. За разлика от земята, капиталът не е дар от природата, а е предишен резултат от комбинация на производствените фактори.

Капитализъм - Икономическа система, която господства самостоятелно от средата на XVIII до средата на XX век, с основна цел получаване на максимална печалба. Тя се основава на частна собственост върху капиталовите блага, информационният и координационен механизъм се задава от цените на благата, организацията на вземане на решения се характеризира с икономически децентрализъм, а стимулите за труд се основават на икономическата принуда. В края на XIX и началото на XX век конкуренцията става все по-несвършена и настъпва господството на монополните структури.

Капиталов бюджет - формиране на приходите от постъпленията от продажбата на държавна собственост, данъците от частния сектор, амортизационните отчисления /поякога представяни като разход за текущия бюджет/, ползваните заеми, чуждите помощи, доходите от заемни операции.

Капиталово натрупване - Количествено и качествено нарастване на производствените фактори или увеличение на реалния капитал.

Кейнсианска теория - Теория, която конкретизира теоретичните основи на икономическа политика, отстояваща първоначалните препоръки на Кейнс за фискално-парична политика, регулираща държавния бюджет и паричното предлагане с цел активизиране на съвкупното търсене и стабилизиране на икономиката.

Кейнсианска школа - Основана от английския икономист Джон М. Кейнс (1883-1946), който изгражда основите на съвременната макроикономика, като дава теоретично обяснение на Великата депресия. Кейнс отхвърля класическите представи, че икономиката е естествено саморегулираща се система и доказва, че в хода на икономическото развитие, размахът на стопанските цикли се увеличава и придобива катастрофални размери, което в частност се дължи на големите различия между оптимистичните и песимистични очаквания по време на стопанския цикъл, предизвикващи силни изменения в равнището на инвестициите.

Класическа школа - Възниква в средата на 18 век в Англия като твърди, че богатството на нацията се създава навсякъде, където се осъществява производствена дейност и основно в индустрията (по това време едрата индустрия получава силно развитие в Англия).

Количествена теория за парите - Парична теория, която се основава на допускането, че нарастването на количеството пари е правопрпорционално на нарастването на равнището на цените.

Комбинация на фискална и парична политика - Реална икономическа политика, при която винаги е определено съчетанието на елементи както от фискалната, така и от паричната политика.

Компенсация на наетите лица - Обхваща всички плащания на фирмите за използвания от тях наемен труд, включително вноските на работодателите за социално осигуряване на наетите.

Конкуренция - Съперничество и борба за привличане на желана част от недостатъчните блага. Поради недостатъчността на благата, превишаващите ги потребности се конкурират помежду си.

Кооперация - Съвместно обединяване на ресурсите и усилията за постигане на обща цел. Но кооперацията не премахва недостатъчността. Тя е само един от възможните начини за постигане на рационално и икономизирано задоволяване на потребностите.

Косвени данъци - Данъци, чието действие се проявява чрез цените на стоките, като ги увеличава с размера на данъка, т.е. косвено засяга техните потребители посредством увеличените продажни цени.

Крайно потребление - Излизане на стоката от макроикономическия кръгооборот.

Краткосрочно съвкупно предлагане - Взаимовръзка между съвкупното количество на предлаганите стоки и услуги в краткосрочен период (краткосрочно предлагания реален БВП) и равнището на цените, при равни други условия.

Кредит - Даваната от банките в заем част от депозитите.

Кредитни пари - Всички съвременни разменни средства, изпълняващи ролята на пари, като чековите сметки, пътническите чекове и други.

Крива на дългосрочното AS - Непрекъсната функция, изразяваща взаимовръзката между обема на дългосрочното AS и равнището на цените, при равни други условия.

Крива на краткосрочното AS - Непрекъсната функция, описваща взаимовръзката между количеството краткосрочно предлаган реален БВП и равнището на цените, при равни други условия.

Крива на производствени възможности - Непрекъсната функция на графика с оси, показващи количеството произвеждани блага, която показва възможните комбинации на производството.

Крива на съвкупното търсене - Непрекъсната функция, описваща търсените количества реален БВП при различни равнища на цените, при равни други условия.

Кръстосана еластичност на S - Измерител на степента на взаимозаместване в предлагането, равен на отношението между процентните изменения в предлаганото количество от стока А и на цената, на която се предлага стока В.

Кръстосана еластичност на D - Измерител на степента на взаимозаменяемост на благата, равен на отношението между процентните изменения в търсеното количество от едното благо и цената на другото благо.

Лагове на паричната политика - Необходими периоди от време за адаптиране на предизвиканите от паричната политика промени в ново едновременно равновесие на паричния и стоковия пазар. Те се дължат на динамиката на независимите и предизвиканите съвкупни разходи (AE), на равнището на цените и на необходимото за изработване на паричната политика време.

Ликвидност - Степента, в която даден фонд може да се превърне в пари, изпълняващи функцията "средство за размяна", при дадена цена.

Лично потребление - Закупените от домакинствата потребителски блага и условно начислената рента върху собствените жилища (C - consumption).

Ломбардни кредити - Отпускани срещу залог кредити от ЦБ на финансовите посредници.

Макроикономика - Направление в икономическата теория, което се занимава с анализ на националната икономика (динамиката на БВП), наднационални икономически структури (международен икономикс) и цялата световна икономика (глобален икономикс). Макроикономиката се обособява заедно с кейнсианството, тъй като се явява теоретична основа за осъществяване на правителственото регулиране на икономиката. Макроикономическата теория се изгражда на основата на микроикономическата, в която се обобщават категориите "средна фирма" и "средно

домакинство", с помощта на които се изработват макроикономически модели с участието на правителството и останалия свят. Следи се динамиката на основните макроикономически показатели: БВП, инфлация, заетост и безработица. Чрез анализ на AD и AS се търси макроикономическо равновесие на различните пазари: трудов, стоков и паричен, както и в икономиката като цяло - IS-LM модел.

Макроикономическо равновесие на AD и AS - състояние на икономиката, при което търсеното и краткосрочно предлаганото количество реален БВП са равни.

Междинно потребление - Обхваща стойността на стоките и услугите, вложени в производствения процес (без потреблението на основен капитал) - потребление на междинни блага (полуфабрикати) за производството на блага за крайно потребление.

Междубанков пазар (пазар за депозити "на едро") - Пазар за предоставяне на депозити между финансовите посредници.

Меркантилистка школа - Икономическа школа, господствала от средата на XVI до края на XVII век, която твърди, че богатството на нациите възниква от размяната или търговията (оттам идва и наименованието - меркантилен значи търговски, носещ печалба от търговията). Занимава с взаимозависимостите между богатството на нацията и нейния външнотърговски баланс.

Механизъм на лихвения процент - Предавателен механизъм на паричната политика, основаващ се на динамиката на лихвения процент: при равни други условия покачането (спадането) на лихвения процент води до намаляване (увеличаване) на задържаните от хората пари, до свиване (разширяване) на планираните инвестиции, до намаляване (увеличаване) на AE, D и реален БВП.

Механизъм на разменния курс - Предавателен механизъм на паричната политика, основаващ се на връзката между валутния курс и AE: нарастването на паричното предлагане обезценява националната валута, покачва чистия износ, AE, AS, и в крайна сметка увеличава реалния БВП.

Механизъм на реалния баланс - Предавателен механизъм на паричната политика, основаващ се на баланса между реални пари и реален БВП: при неизменно равнище на цените увеличаването на паричното предлагане увеличава реалните пари, задържаните реални пари се намаляват, като инвестициите се увеличават, независимо от динамиката на лихвения процент - нарастват AE, AS, и в крайна сметка - реалния БВП.

Механизъм на реалното богатство - Предавателен механизъм на паричната политика, основаващ се на връзката между реалното богатство и планираните AE: нарастването на паричното предлагане увеличава реалното богатство чрез покачане цените на ценните книжа, освобождават се средства за допълнително закупуване на стоки и услуги, покачват се AE, AD и реалният БВП.

Микроикономика - Направление в икономическата теория, в което се изследва поведението на индивидуални икономически агенти: индивид, домакинство, потребителска група, фирма. Между микро- и макроикономикса няма абсолютна граница, защото има големи световни компании, които имат няколко пъти повече персонал от работната сила на малки държави, но тяхното поведение е обект на микроикономически анализ. Основни направления на макроикономикса са: теорията за потребителското поведение или как потребителите максимизират полезността; и теорията за фирмата или как бизнесът максимизира печалбата. Главна задача на микроикономическата теория е определяне на ефективното разпределение на дефицитните ресурси за различни конкуриращи се потребности. Изследва се D и S на пазарите на различните производствени фактори и блага за крайно потребление, като се търси равновесие на всеки един от тях. Крайната цел е да се постигне общо пазарно равновесие между максимизирането на полезността за потребителите и печалбата за фирмите.

Минимална цена (на предлагането) - Най-ниската цена, на която производителят (търговецът) е готов да произведе (предложи на пазара) съответно количество блага.

Монетарна теория (монетаризъм) - Макроикономическа антикейнсианска теория, според която активните регулативистки политики са част от проблема, а не негово решение. Монетаристите отстояват тезата, че стабилното парично предлагане е истинският път към стабилизация на макроикономиката.

Мултипликатор (на независимите AE) - Число, с което се умножава изменението на независимите AE, за да се постигне изменение на реалния БВП, което води до разходно равновесие (M - autonomous expenditure multiplier). Мултипликаторът е равен на единица върху единица минус пределната склонност към разходи: $M = dY / dAE_a = 1 / (1 - MPE)$.

Мултипликатор на балансирания бюджет (balanced budget multiplier - Mbb) - Число, което умножено по промяната в правителствените покупки (G), запазва разходното равновесие при условие, че промяната в данъците е равна на промяната в G: $Mbb = MPS/(MPS+MPT)$.

Мултипликатор на затворена икономика - Мултипликаторът в затворена икономика (closed-economy multiplier - Mc) без правителствени разходи е равен на $1/MPS$, защото $M_c = 1/(1-MPE) = 1/(1-MPC) = 1/MPS$ мултипликатор, равен на реципрочната стойност на сумата от MPS и пределната склонност към данъчно облагане.

Мултипликатор на отворена икономика - Тъй като в отворена икономика пределната склонност към разходи е равна на пределната склонност към потребление минус сумата на пределните склонности към данъчно облагане и към внос, или $MPE = MPC - (MPT + MPI_m)$, то мултипликаторът на отворена икономика е равен на реципрочната стойност на сумата от пределните склонности към спестяване, към данъчно облагане, и към внос: $M_o = 1/[1-MPE] = [1/1-MPC+(MPT + MPI_m)] = 1/(MPS+MPT + MPI_m)$.

Мултипликатор на правителствените покупки - Мултипликаторът на правителствените покупки е равен на реципрочната стойност на пределната склонност към спестяване ($M_g = 1/MPS$), защото промяната в G действа на AE по същия начин както и останалите компоненти на независимите AE. Ако се провежда фискална политика с промяна на чистите данъци, при което се променя пределната склонност към данъчно облагане, мултипликаторът на G (на затворена икономика с фискална политика) е реципрочната стойност на сумата от пределните склонности към спестяване и данъчно облагане: $1/(MPS+MPT)$.

Мултипликатор на трансферните плащания - Мултипликаторът на социалните плащания на правителството (transfer payments multiplier - Mgt_p) е число, показващо колко пъти промяната в социалните плащания се е мултиплицирала в промяна в съвкупните разходи: $Mgt_p = MPC/(MPS+ MPT)$.

Мярка на стойността - функция на парите, която свежда относителните цени на всяка стока до една единствена цена, изразена в парични единици.

Намаляваща възвръщаемост от мащаба (загуби от мащаба) - Произвежданата продукция нараства с по-малък темп от темпа на растеж на производствените фактори (или обратно: произвежданата продукция спада с по-голям темп от темпа на съкращаване на производствените фактори).

Нарастваща възвръщаемост от мащаба (икономии от мащаба) - Нарастването на продукцията става с по-висок темп от темпа на растеж на производствените фактори, или обратно, намаляването на продукцията е с по-нисък темп в сравнение с темпа на намаляване на производствените фактори. Това е господстващата тенденция в икономическата история на човечеството и израз на икономическия прогрес на обществото.

"Невидима ръка" на пазара - Така Адам Смит нарича информационния и координационен механизъм на класическия капитализъм, който се задава от динамиката на цените на богатата под влияние на D и S.

Недостатъчност на богатата - Изходна аксиома на икономическата теория, която гласи, че съществуващите потребности винаги са по-големи от наличните блага или възможностите за тяхното задоволяване. Оттук следва принципът (законът) на недостатъчността на богатата: Никога не ще има достатъчно блага, за да се задоволят всички съществуващи потребности.

Независима променлива - Икономическа величина, която влияе на други, но не зависи пряко от тях. Например покачането на световните цени на петрола влияе на цените на петролните продукти в България, но обратното не е вярно.

Независими потребителски разходи - Потребителски разходи, съответстващи на нулево равнище на разполагаем доход за даден период от време, т.е. те са независими спрямо равнището на разполагаемия доход (C_a - autonomous consumption expenditure).

Независими съвкупни разходи - Тази част от AE, която не се влияе от промените в реалния БВП (AE_a - autonomous aggregate expenditure).

Неокейнсианска теория - Макроикономическа теория, приемаща основните препоръки на Кейнс за регулативна икономическа политика, като се опитва да ги постави на по-съвременна теоретична основа чрез използване на нови модели за описване на връзката "работна заплата-цени" и отчитане на ролята на съвкупното предлагане.

Неокласическа теория за рационалните очаквания - Макроикономическа теория, отстояваща позицията, че ако домакинствата и фирмите формират своите очаквания за бъдещото икономическо развитие по "рационален" начин,

то държавната икономическа политика ще има много по-малък ефект, отколкото се очаква в стандартния кейнсиански модел.

Неокласическа теория за реалния стопански цикъл - Антикейнсианска и антимонетарна макроикономическа теория, защитаваща тезата, че не промените в AD и икономическата политика, а динамиката на технологичните промени е тази, която води до перманентна икономическа нестабилност, до задълбочаване на бумовете и рецесиите в икономиката.

Неосребрими пари - Книжни знаци и монети без собствена стойност (освен стойността на материала, от който са направени и разходите по изработването им), които изпълняват по закон ролята на пари.

Непланирани запаси - Частта от запаси на фирмите, която е или над планираните (желаните), при които фирмата работи при пълно натоварване на производствените мощности, т.е. свръх запаси, или под тях - непълни запаси.

Несъвършенства на пазара - Неспособността на някои нерегулируеми пазари за ефективно разпределение на ресурсите - властта над пазара и външните ефекти са пример за този феномен.

Нетен външен доход - Разлика между доходите на граждани и фирми извън страната, и доходите на чуждите граждани и фирми вътре в страната. Дефинира различието между БВП и БНП.

Нетен вътрешен продукт - Разлика между БВП и потреблението на основен капитал.

Нетен държавен дълг - От брутният държавен дълг се приспада частта, която е собственост на ЦБ и на различните правителствени агенции и други правителствени органи, т.е. ако се приспадат задълженията на държавата към ЦБ и правителствените органи, остава т. нар. нетен държавен дълг.

Нетен износ - Разлика между износа и вноса (net export - X).

Нетна добавена стойност - Получава се след като от брутната добавена стойност се приспадне потреблението на основен капитал. Може да бъде измервана както по базисни цени, така и по цени на производител.

Нетни данъци - Разлика между брутните данъци и социалните плащания на правителството (отрицателните данъци). Може също така да означава и разлика между косвените данъци и субсидиите (T - net taxes).

Нетни инвестиции - Разходите на фирмите за закупуване на нови материални и нематериални дълготрайни активи. Може да се получат и като разлика между брутните инвестиции и амортизациите за възстановяване на потребения основен капитал.

Нетен национален доход (ННД) - Разлика между БНД и стойността на потребения основен капитал.

Нетен национален разполагаем доход - Сума от ННД и нетните външни трансфери в пари и натура (като разлика между трансферите, получаеми от останалия свят и предоставени на останалия свят).

Нетно икономическо благосъстояние - БВП (БНП) минус стойността на нанесените щети на околната среда, плюс стойността на свободното време и резултатите от неотчитаните икономически дейности.

Неутрален данък - Данък, който не заставя потребителите да изкривяват своето потребление, а производителите - да се отклоняват от предварително начертаните производствени задачи, нито пък ги насочват към данъчно облагаеми дейности с по-ниски ставки /респ. необлагаеми дейности/.

Номинален БВП - Стойност на БВП по текущи цени.

Номинални пари - Количеството пари, мерено по номинална равностойност на националната парична единица, напр. левове.

Нормални (пълноценни) блага - Блага, чиито търсени количества нарастват с нарастването на дохода: такива блага са например месото и месните произведения, млякото и млечните произведения.

Нормативна икономическа теория - Икономическа теория, която изследва каква би трябвало да е икономиката и то не само от икономическа, но и от общосоциална гледна точка - политическа, правна, етична, морална и т.н.

Операции на открития паричен пазар - Покупка или продажба на ДЦК от страна на ЦБ с цел да се въздейства върху паричното предлагане и лихвените проценти.

Осребрими книжни пари - Циркулиращ като разменно средство книжен документ, гарантиращ притежаване на определено количество злато.

Относителна цена - Цената на дадено благо, изразена чрез цената на кое и да е друго благо.

Пазарен дефицит (излишно търсене) - Неравновесно състояние на даден индивидуален пазар, при което е налице относителен недостиг от даденото благо, защото са произведени по-малки количества от търсените, които се предлагат на по-ниска от равновесната цена. Затова купувачите са готови да закупят допълнителни количества при по-високи цени (излишно търсене).

Пазарен излишък (излишно предлагане) - Неравновесно състояние на даден индивидуален пазар, при което е налице относителен излишък от даденото благо, защото са произведени по-големи количества от търсените, които се предлагат на по-висока от равновесната цена.

Парадокс на икономичността (спестовността) - Спадане на реалния БВП причинено от нарастване на спестяванията при постоянни инвестиции. Следователно парадоксът на икономичността се проявява до степента, в която нарастващите спестявания не се превръщат в инвестиции.

Пари - Широк спектър от фондове, изпълняващи всички или част от функциите на парите, включващ банкнотите, монетите, пътническите чекове и безсрочните и срочни депозити, акциите, облигациите и различните видове ЦК.

Паричен съвет - Система на финансова организация на макроикономиката, при която ЦБ не финансира бюджета, не рефинансира финансовите посредници и не провежда политика на открития паричен пазар.

Парична база (МВ - monetary base) - Част от паричната маса, която се приема за основен източник на нейното нарастване (обикновено тя е сума от парите в обръщение извън банките и банковите резерви).

Парична маса - Количеството на всички функциониращи като пари средства, измервана с различните парични агрегати.

Парична политика - Въздействия на ЦБ по моделиране на икономическия цикъл чрез изменение на задължителната резервна норма, лихвените и скотов проценти, и провеждане операции на открития паричен пазар с цел регулиране на паричното предлагане.

Парични агрегати - Измерители на паричната маса (М0, М1, М2, М3 и L), обхващащи парични фондове от по-висока към по-ниска ликвидност. М0 - паричен агрегат, обхващащ парите в обръщение извън банките. М1 (тесни пари) - паричен агрегат, съдържащ М0 плюс всички видове безсрочни депозити и пътническите чекове. М2 (средни пари) - паричен агрегат, включващ М1 плюс еднокдневните срочни депозити, спестовните депозити, платимата на следващия ден закупена валута, възможните за изтегляне без предизвестие срочни депозити и закупените от физически лица акции на паричния пазар. М3 (широки пари) - паричен агрегат, съдържащ М2 плюс срочните депозити за повече от едно денонощие, платимата за по-дълъг период от денонощие закупена валута, срочните депозити в чужда валута и закупените от юридически лица акции на паричния пазар. L - най-обхватният паричен агрегат, обхващащ М3 плюс краткосрочните ДЦК, облигациите и банковите менителници.

Парични мултипликатори (ММ_i) - Отношение на съответния паричен агрегат (М1, М2, М3) към паричната база: $MM_i = M_i / MB$ ($i = 0, 1, 2, 3$).

Планирани съвкупни разходи (АЕ aggregate expenditure) - АЕ, които домакинствата, фирмите, правителството и чужденците планират (желаят) да направят при дадено равнище на БВП.

Платежно средство - функция на парите, при която стоките и услугите не се заплащат при получаването, а чрез отложено или разсрочено плащане.

Повторно броене - Нееднократно включване на един и същ продукт в стойността на БВП (БНП).

Подход на производствената функция - Подход за пресмятане на дългосрочното АС чрез производствена функция, в зависимост от обема на капиталовото оборудване и работната сила при пълна заетост.

Позитивна икономическа теория - Икономическа теория, която изучава реалната икономика такава, каквато е, и как тя в действителност функционира.

Постоянна възвръщаемост от мащаба (неизменен ефект от мащаба) - Измененията в произвежданата продукция са правопрпорционални на еднаквите и еднопосочни изменения във всички производствени фактори. Например, ако увеличим два пъти труда и оборудването за производство на някакви блага, трябва да получим два пъти по-големи количества от тях.

Потенциален БВП - Обем на БВП, отговарящ на равнището на дългосрочното AS.

Потребителска кошница - Съвкупност от потребителски блага, по която се пресмята индексът на потребителските цени. Потребителската кошница на НСИ включва 1450 вида стоки и услуги, класифицирани в 250 групи.

Потребителски блага (блага за крайно потребление) - Всички блага, които напускат производствения процес (икономиката), или предназначени за крайно потребление стоки и услуги. Критерият за тяхното обособяване не е веществен израз на благото, а неговото функционално използване.

Правителствени покупки - Разходите за стоки и услуги, правени на всички нива на държавно управление: от Министерския съвет до кметствата (G - government purchases).

Предавателни механизми на паричната политика - Механизми, чрез които паричната политика въздейства на макроикономиката като цяло, и в крайна сметка на AD и реалния БВП.

Пределна данъчна ставка /MTR/ - Добавъчно данъчно задължение, разделено на добавъчния доход, т.е. показва прираста на данъчното задължение в резултат на нарастване на данъчната база с единица:

$MTR = \Delta T / \Delta TB \times 100$, където: ΔT - е изменението на данъчното задължение, а ΔTB - изменението в данъчната база.

Пределна склонност към внос (marginal propensity to import - MPIm) - Изразходваната за внос част от всеки допълнителен лев реален БВП.

Пределна склонност към данъчно облагане (MPT - marginal propensity to tax) - Отношение на изземваната от правителството, под форма на данъци, част от изменението на AE за потребление към цялостното им нарастване.

Пределна склонност към разходи (за вътрешни стоки и услуги) - Частта от всеки пределен лев реален БВП, която се превръща в нарастване на AE. (MPE). Количествено тя е равна на разликата между пределните склонности към потребление и към внос ($MPE = MPC - MPIm$).

Пределна склонност към потребление - Частта от всеки допълнителен лев личен разполагаем доход, която домакинството е склонно да потреби, равна на частното от нарастването на потребителските разходи и съответстващото им нарастване на личния разполагаем доход (marginal propensity to consume - MPC).

Пределна склонност към спестяване - Частта от всеки допълнителен лев личен разполагаем доход, която домакинството е склонно да спести, равна на частното от нарастването на спестяванията и съответстващото им нарастване на личния разполагаем доход (marginal propensity to save - MPS).

Пределни разходи - Допълнителните разходи над тези, които вече са направени, или нарастването на разходите, в резултат на което се получават пределни резултати.

Пределни резултати - Резултатите, които се получават над получаваните преди, вследствие на извършени пределните разходи.

Предизвикани потребителски разходи - Потребителски разходи, които зависят от размера на разполагаемия доход, т.е. нарастват с неговото нарастване (C_i - induced consumption expenditure).

Предизвикани промени в лихвения процент - Динамика на лихвения процент, породена от промени в реалния БВП: спадането на действителния реален БВП намалява търсенето на реални пари, равновесният лихвен процент спада, нарастват планираните инвестиции, равновесните съвкупни разходи и равновесният реален БВП.

Предизвикани съвкупни разходи - Тази част от AE, която се изменя при промяна на реалния БВП (AE_i - induced aggregate expenditure).

Предпочитание към ликвидност - Стремжът да се държат повече пари, отколкото други финансови фондове и форми на богатство.

Предприемачество - Производствен фактор, основаващ се на поемането на риска по организирането и управлението на икономически дейности. Ако не се обособи като самостоятелен производствен фактор, предприемачеството може да се включи към фактора "труд", а когато предприемачът е собственик, предприемачеството може да се отнесе към фактора "капитал" или фактора "земля". Обособяването му има смисъл само ако се налага отделяне на доходите за предприемачество от доходите за извършване на други трудови дейности.

Преки данъци - Данъци, които засягат непосредствено облагаемите субекти и такива са личният подоходен данък, корпоративният данък, данъкът върху наследствата и даренията и пр.

Принцип за нарастване на пределните алтернативни разходи - Производството на всяка допълнителна единица от даден продукт се съпътства от нарастване на нейните алтернативни разходи.

Принцип на абсолютното предимство - Когато двама (или повече) производители имат абсолютни предимства при производството на различни блага, те всички могат да извлекат изгода чрез размяната.

Принцип на акселератора - Промените в равнището на реалния БВП водят до ускорени промени в размера на реалните инвестиции. Когато БВП нараства бързо, кривата на инвестиционно търсене се измества надясно и нагоре, но при забавен растеж (или спадане) на БВП тя се измества наляво.

Принцип на вертикална справедливост - Хората с по-високо ниво на данъчен капацитет трябва да плащат по-високи данъци, т.е. намиращите се в неравно стопанско положение трябва да се третират от данъчните закони по различен начин в зависимост от икономическата им йерархия.

Принцип на платежоспособност - Бремето по финансиране на държавата трябва да се разпредели между нейните поданици според техните възможности да плащат.

Принцип на ползата - Бремето на финансиране на държавата трябва да се разпредели между нейните поданици в зависимост от ползите, които те извличат от потреблението на публично предоставяните блага.

Принцип на сравнителното предимство - Доколкото сравнителните алтернативни разходи за производството на различни блага се различават при отделните производители, винаги съществуват потенциални условия за по-рационален икономизиран избор чрез специализация и размяна между тях, дори и за производител, който няма абсолютно предимство при производството на никое благо.

Принцип на сравняване на разходите и резултатите - Вземането на каквото и да е икономическо решение се основава на принципа на сравняване на разходите и очакваните резултати. Това е начинът на мислене на икономиста: Ако разходите са по-малки от очакваните резултати, решението се приема, а в противен случай се отхвърля.

Принцип на хоризонтална справедливост - Хората с еднакъв данъчен капацитет трябва да плащат еднакви данъци, т.е. намиращите се в равно стопанско положение трябва да се третират от данъчните закони еднакво.

Прогресивни данъци - Тези данъци, които изискват от притежателите на по-големи облагаеми доходи да плащат по-голям процент от своите доходи, в сравнение с притежателите на по-малки по размер облагаеми доходи, т.е. средната данъчна ставка нараства с повишаването на данъчната база.

Производствен подход за измерване на БВП - Изчисляване на БВП като сума на добавената стойност във всеки един от отраслите на трите сектора на националната икономика.

Производствени възможности - Възможното количество продукция (комбинация от количества продукция на две или повече блага), което може да се произведе с наличните производствени фактори и технологии.

Производствени фактори (производствени ресурси) - Ресурсите, които може реално да бъдат въввлечени в производствен процес, се наричат производствени ресурси или производствени фактори. Производствените фактори се разделят основно на три вида: земя, труд и капитал, като понякога към тях се добавя и предприемачеството.

Пропорционални данъци - Тези данъци, които задължават лицата да плащат еднакъв процент от техния облагаем доход, независимо от неговия размер, т.е. средната данъчна ставка е постоянна величина.

Пълна заетост - Равнище на заетост при равенство между търсено и предлагано количество труд (при естествена норма на безработица).

Пълно използване на производствените мощности - Режим на използване на производствените мощности на фирмата, при който е най-ниска цената на единица продукция.

Равни други условия - Един от най-често използваните методи в икономическата теория е предполагащото на равни други условия. Чрез прилагането на метода на научната абстракция се отделят един или няколко фактора, за които се приема, че определят основно динамиката на дадения икономически процес или явление, а другите условия се приемат за неизменни, или, което е все същото, че не оказват никакво влияние.

Равновесие на паричния пазар - Статично състояние на паричния пазар, при което има равенство на количеството търсени и предлагани пари.

Равновесие над естествената норма на безработица - Макроикономическо равновесие при равнище на реален БВП, което е по-високо от величината на дългосрочното AS.

Равновесие под естествената норма на безработица - Макроикономическо равновесие при равнище на реален БВП, което е по-ниско от величината на дългосрочното AS.

Равновесие при естествена норма на безработица - Макроикономическо равновесие при равнище на реален БВП, което е равно на величината на дългосрочното AS.

Равновесно количество реален БВП - Количеството реален БВП в състояние на макроикономическо равновесие.

Равновесно равнище на цените - Равнище на цените в състояние на макроикономическо равновесие.

Размяна - Необходимо следствие от специализацията и икономическата обособеност на производителите, за да може да бъдат задоволявани потребностите.

Разходен подход за измерване на БВП - Пресмятане на БВП като сума от направените разходи в макроикономиката. Чрез този подход се получава структура на БВП по елементи на крайното му използване: лично потребление, брутни инвестиции, правителствени покупки и нетен износ.

Разходно равновесие - Състояние на макроикономиката, при което планираните АЕ са равни на реалния БВП.

Рационален избор - От многото цели, които хората преследват, те избират най-разумните от тях според някакъв критерий. Най-общо може да се каже, че рационален избор е налице тогава, когато с наличните ограничени ресурси се задоволят колкото се може повече потребности.

Реален БВП - Номиналният БВП, преизчислен в постоянни цени на произволно избрана базова година, към която се приравняват цените на всички други години.

Реален лихвен процент - Номиналният (пазарен, текущ) лихвен процент минус инфлацията.

Реални пари - Количеството пари, мерено в постоянни цени, равно на частното от количеството номинални пари и равнището на цените.

Регресивни данъци - Тези данъци, при които с нарастването на данъчната база средната данъчна ставка намалява.

Резервни норми - Отношение между банковите резерви и депозитите. Според вида на банковия резерв те са действителна, желана и задължителна (определяна от ЦБ) резервна норма.

Ресурси - Всички дадености, които посредством икономически дейности може да се преобразуват в блага за задоволяване на човешките потребности. Те се разделят на природни ресурси (почва, води, гори, полезни изкопаеми, въздух); капиталово оборудване (производствени сгради, машини и съоръжения, стоково-материални ценности и запаси); и човешки ресурси (работниците с техните знания, умения, квалификация).

Самозадоволяване - Организация на икономиката, при която всеки произвежда блага само за своето собствено потребление.

Свърхданъчно бреме - Допълнително обременяване в сравнение с обичайното за дадена страна и период, т.е. когато държавата изземва чрез данъците част от дохода.

Скотов процент - Лихвеният процент, по който ЦБ отпуска кредити на търговските банки (основен инструмент на паричната политика).

Скорост на обръщение на парите (V - velocity of circulation) - Темпът, с който се обръща паричната маса. Число, показващо средногодишното използване на лева за купуване на стоките и услугите, формиращи БВП ($V = GDP/M$).

Смесена икономика - Икономическа система, господстваща от края на ХХ век, с основен координационен механизъм D и S , базиращ се на динамиката на цените. Икономическата роля на държавата е силна, като това отнежда значимо място на плана и централизираните координационни механизми. Сериозно място в нея заемат интернационалните частни и държавни монополни структури.

Социализъм - Икономическа система, консолидирана след Втората световна война и съществувала до края на осемдесетте години на ХХ век. При нея собствеността е изцяло държавна и с нея се разпорежда партийно-държавният апарат; информационният и координационен механизъм е централизираното директивно планиране, организацията на вземане на решения е силно централизирано по вертикала в ръцете на партийно-държавната олигархия, стимулите към труд се основават на принципа на социалистическото равенство "От всекиго според възможностите, всекиму според труда".

Социални плащания на правителството (отрицателни данъци) - Парични плащания от правителството към домакинствата за пенсии, помощи при безработица, майчинство, инвалидност и т.н. (Tr - transfer payments).

Специализация - Концентриране на използването на производствените възможности за производство на едно или няколко блага, при което различните производители се обособяват да произвеждат различни блага или се обособяват икономически.

Сравнително предимство - Даден производител има сравнително предимство при производството на определено благо, ако той може да го произведе с по-ниски алтернативни разходи в сравнение с който и да е друг производител.

Средна склонност към потребление - Частта от личния разполагаем доход, която домакинството е склонно да потреби, равна на частното от потребителските разходи и съответстващия им личен разполагаем доход (average propensity to consume - APC).

Средна склонност към спестяване - Частта от личния разполагаем доход, която домакинството е склонно да спести, равна на частното от спестяванията и съответстващия им личен разполагаем доход (average propensity to save - APS).

Средство за натрупване - Функция на парите като средство за запазване на стойността (злато, банкноти, монети, банкови сметки и ЦК).

Средство за обръщение - Функция на парите (банкноти, монети и чекови сметки), при която те се разменят едновременно със закупуваните стоки.

Срочен депозит - Депозит с по-голяма лихва, при който парите са блокирани за определено време (1, 3, 6, 12 мес.).

Стока на Гифън - Нарушение на закона на търсенето в резултат на силен отрицателен ефект на дохода, който неутрализира напълно ефекта на заместването и води до обратно заместване. Например в кризисни ситуации покачването на цените на стоките от първа необходимост се съпътства и от нарастване на търсенето им.

Стокови пари - Стока със своя собствена стойност, възприета да изпълнява ролята на универсално разменно средство.

Странични (съпътстващи) икономически резултати - Допълнителни резултати от икономическите дейности, които не са предвидени в основната цел. Страничните резултати може да са положителни или отрицателни. Положителен страничен резултат е този, който води до подобряване на производствените и жизнените условия, а при отрицателен страничен резултат има едновременно или бъдещо влошаване на производствените или жизнените условия.

Структуралистка теория - Немонетарна макроикономическа теория за обяснение на динамиката на безработицата, в основата на която стоят постановките на Кенет Ароу за несъвършенността и асиметричността на икономическата информация. Нейните представители изследват действителната нееластичност на работната заплата и цените, свързват я със AS и предлагането на труд, което стои в основата на техните обяснения на икономическата нестабилност.

Сурогати (непълноценни блага) - Блага, за които търсените количества намаляват при нарастване на дохода: примери за непълноценни блага са картофите, зелето и варивата, които формират основното меню на бедните домакинства.

Съвкупна функция на потребление - Взаимовръзката между реалните потребителски разходи и реалния разполагаем доход или реалния БВП за дадена макроикономика във времето.

Съвкупно количество на предлаганите блага - Сумата на предлаганите от домакинствата производствени фактори, предлаганите от фирмите блага и предлагания от чужденците чист износ.

Съвкупно количество на търсените блага - Сумата на търсените от домакинствата потребителски стоки и услуги, търсените от фирмите инвестиционни стоки, търсените от правителството стоки и услуги и търсения от чужденците чист износ.

Съвкупно търсене (AD) - взаимовръзка между равнището на цените (дефлатора на БВП) и търсеното количество стоки и услуги (търсения реален БВП), при равни други условия.

Таблица и крива на предлагане - Възможните съответстващи си комбинации (двойки) предлагани количества и цени на предлагането, представени в табличен и съответно във функционален (непрекъснат) вид.

Таблица и крива на търсене - Възможните съответстващи си комбинации (двойки) търсени количества и цени на търсенето, представени в табличен и съответно във функционален (непрекъснат) вид.

Таблица на вноса - Съответствието между конкретни количества реален внос и съответстващите им различни стойности на реалния БВП.

Таблица на износа - Съответствия между различни стойности на реалния износ и съответстващия им реален БВП.

Таблица на инвестиционно търсене - Съответствието между конкретни количества планирани (желани) инвестиции и различни стойности на реалния лихвен процент.

Таблица на нетния износ - Съответствия между различни стойности на реалния нетен износ и съответстващия им реален БВП.

Таблица на краткосрочното AS - Съответствие между конкретни стойности на краткосрочно предлагания реален БВП и различни равнища на цените, представено в табличен вид.

Таблица на потребление - Съответствието между различни таблични стойности на личното потребление и личния разполагаем доход.

Таблица на производствени възможности - Представени в табличен вид комбинации или съответствия от максимални количества продукция (на две или повече блага), които може да се произведат с наличните производствени фактори и технологии.

Таблица на спестявания - Съответствия между различни отделни стойности на спестяванията спрямо личния разполагаем доход.

Таблица на съвкупните разходи - Съответствия между конкретни стойности на реалните АЕ и на реалния БВП.

Таблица на AD - Съответствието между различни таблични стойности на равнището на цените и на търсения реален БВП, представено в табличен вид.

Текущ бюджет - формиране на приходите за сметка на текущите данъци, които се използват за финасирането на текущите разходи.

Теория на предлагането - Макроикономическа теория, която търси ефективна държавна политика както кейнсианците и монетаристите, но предлага комбинации на фискална и парична политика, основаващи се на постановката, че динамиката на AS във всички негови измерения стои в основата на формирането на макроикономическата стабилност.

Технически прогрес - Изобретяване и производство на нови, по-производителни машини.

Технологичен прогрес - Процес на непрекъснато производство на нови технологии, суровини и материали, които увеличават капиталовото оборудване и създават нови, по-ефективни начини за производство на все повече и по-качествени стоки и услуги.

Трендов подход - Подход за изчисляване на дългосрочното AS посредством намиране на тренда на реалните стойности на БВП, чрез построяване на гладка крива по тях.

Труд - Производствен фактор, обединяващ физическите и умствените способности, които хората притежават и влагат в производствения процес.

Търсене (ефективно, платежоспособно) - Търсенето на дадено благо се изразява в комбинациите (двойките) от различни негови търсени количества, които купувачите желаят и са в състояние да заплатят по съответстваща им цена.

Уравнение на размяната - Произведението от количеството пари и скоростта на обръщението им е равно на произведението от равнището на цените и количеството крайна продукция в макроикономиката ($M.V = P.Q$).

Фактори, влияещи на краткосрочното AS - а) работната заплата; б) цените на суровините и материалите.

Фактори, влияещи на AS - а) работна сила; б) образователно-културно равнище; в) стимули за труд; г) технологично равнище; д) размер на производственото оборудване; е) запасите от суровини и материали; ж) структурата на БВП; з) климатичните условия.

Фактори, влияещи на AD - а) лихвения процент; б) очакваната инфлация; в) валутния курс; г) очакваната печалба; д) количеството пари; е) националното богатство; ж) правителствените поръчки; з) данъците; и) социалните плащания; к) доходите на чужденците; л) населението на страната.

Физиократична школа - възникнала във Франция през XVIII век икономическа школа, която твърди, че единствен източник на богатство е селското стопанство (поради недостатъчната развитост на индустрията по това време), като издига принципа за икономическа свобода "лесе фер" и отрича напълно намесата на държавата в икономиката. Наименованието ѝ идва от това, че оприличава функционирането на икономиката с човешката физиология.

Финансов пазар - Обхваща капиталовия пазар - търговията с дългосрочни (за повече от 1 г.) кредитни фондове, и паричния пазар - търговията с най-ликвидните пари и краткосрочните (до 1 г.) финансови фондове.

Финансови посредници - Фирми, които приемат депозити от едни домакинства и фирми и ги дават в заем на други домакинства и фирми. Те са търговски, спестовни, кредитни и инвестиционни банки, пенсионни фондове, застрахователни компании, взаимоспомагателни каси и др.

Фискална илюзия - Тя се изразява в разбирането, че може да се увеличи потреблението на местните публични услуги чрез субсидиране от републиканския бюджет.

Фискална политика - Държавната икономическа политика, провеждана от правителството чрез разработването на държавния бюджет. В широкия смисъл на думата това е тази област от икономиката, която е непосредствено свързана с взаимодействието между държавните органи и всички останали субекти на стопанска дейност.

Функционално бюджетно равновесие - То е налице когато функциите, които бюджетът е призван да изпълнява, и доходите, които осигуряват изпълнението на тези функции, в своята съвкупност се покриват.

Функция (крива) на вноса - Нарастваща функция, изразяваща взаимовръзката между реалния внос и реалния БВП при постоянно равнище на БВП за останалия свят, дадена степен на международна специализация, постоянни международни цени и неизменни валутни курсове.

Функция (крива) на износа - Непрекъсната функция, изразяваща взаимовръзката между реалния износ и реалния БВП при постоянно равнище на БВП за останалия свят, дадена степен на международна специализация, постоянни международни цени и неизменни валутни курсове.

Функция (крива) на инвестиционното търсене - Непрекъсната функция, описваща взаимовръзката между планираните инвестиции и реалния лихвен процент, при равни други условия.

Функция (крива) на нетния износ - Непрекъсната функция, изразяваща взаимовръзката между реалния чист износ и реалния БВП при постоянно равнище на БВП за останалия свят, дадена степен на международна специализация, постоянни международни цени и неизменни валутни курсове.

Функция (крива) на потребление - Непрекъсната функция, описваща взаимовръзката между личните потребителски разходи и личния разполагаем доход, при равни други условия.

Функция (крива) на спестяване - Непрекъсната функция, описваща взаимовръзката между спестяванията и личния разполагаем доход, при равни други условия.

Функция (крива) на АЕ - Непрекъсната функция, описваща зависимостта между реалните АЕ и реалния БВП.

Централна банка (БНБ) - Държавно учреждение, отговорящо за регулирането и контролирането на финансовите посредници и пазари в страната, чрез провежданата от него национална парична политика. ЦБ на България е БНБ.

IS крива - Непрекъсната функция, показваща съответствията между реалния БВП и лихвения процент, при разходно равновесие.

IS-LM модел - Създаден от Дж. Р. Хикс модел за комплексен анализ на факторите, определящи AD за постигане на едновременно равновесие на паричния и стоковия пазари.

IS-LM равновесие - Едновременно равновесие на стоковия и паричния пазар, изразено чрез IS-LM модела - пресечна точка на IS и LM кривите.

LM крива - Непрекъсната функция, показваща съответствията между реалния БВП и лихвения процент, при които количеството на търсените и предлаганите реални пари съвпада, т.е. при равновесие на паричния пазар.